

УДК 378.147

DOI: [https://doi.org/10.63437/3083-6433-2025-2\(35\)-11](https://doi.org/10.63437/3083-6433-2025-2(35)-11)

Юсипіва Тетяна,

кандидатка біологічних наук, доцентка,
м. Дніпро, Україна <https://orcid.org/0000-0001-5865-9500>

ФОРМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «БІОСОЦІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ АНТРОПОГЕНЕЗУ»

Анотація.

У статті розкрито методичні аспекти застосування різних форм самостійної роботи студентів для опанування програмного матеріалу дисципліни «Біосоціальний аналіз особливостей антропогенезу». Розроблено комплекс завдань різних типів для самостійної роботи здобувачів освіти: на відтворення знань, реконструктивно-варіативні, частково-пошукові та дослідницькі. З'ясовано, що найцікавішими для студентів і найпродуктивнішими для опанування ними курсу виявилися завдання пошукового й творчого характеру, оскільки вони мотивують юнаків і дівчат до глибокого пізнання психосоціальних явищ людського життя та причин збереження реліктового сприйняття в різних верствах сучасного людського суспільства, стимулюють студентів під час підготовки до занять до самостійного пошуку джерел інформації щодо запропонованих для обговорення на семінарах тем, а також до подальшої активної участі у дискусії в аудиторії чи на онлайн-занятті. Наголошено на важливості систематичного контролю з боку викладача за виконанням студентами завдань для самостійної роботи, а також на необхідності підтримання постійного зворотного зв'язку від здобувачів освіти до науково-педагогічного працівника задля своєчасного коригування процесу здобування знань. Встановлено, що більшість студентів вважають запропоновані форми організації самостійної роботи високоефективними для засвоєння програмового матеріалу, які після самопідготовки забезпечують досить глибоке розуміння досліджених питань і дозволяють під час дискусії на заняттях поділитися цікавою інформацією чи власним досвідом, проявити свою ерудицію, виявити різні аспекти обговорюваної проблеми, що збагачує процес опанування дисципліни «Біосоціальний аналіз особливостей антропогенезу».

Ключові слова: самостійна робота студентів; завдання на відтворення знань; реконструктивно-варіативні й частково пошукові завдання; дослідницькі проєкти; матеріалістичний світогляд; походження та еволюція людини.

На формування матеріалістичного світогляду здобувачів освіти найсуттєвіше впливають викладачі природничих наук. Саме знання закономірностей будови та розвитку живої та неживої природи, які учні й студенти отримують на заняттях природознавства, біології, хімії, фізики, становлять базу для розуміння ними об'єктивної картини світобудови. Так, А. Сільвейстр стверджує, що науковий світогляд – це «не лише система наукових знань, а перетворення знань в особистісний здобуток у переконання, формування певної життєвої позиції» [9, с. 253]. Стратегічно важливим є розуміння юнацтвом походження людини. Суспільство, сім'я, найближче соціальне оточення, релігійні організації пропонують різноманітні варіанти цього процесу, проте науково обґрунтовану модель виникнення людства можна отримати, лише з'ясувавши закономірності антропогенезу – походження та еволюції виду *Homo sapiens* L. [6, с. 352].

Для посилення фахової підготовки майбутніх магістрів із біології, екології, середньої освіти у сфері еволюційного становлення представників роду *Homo* L. у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара здобувачам освіти пропонують для вивчення вибірково дисципліну «Біосоціальний аналіз особливостей антропогенезу». Для ефективного засвоєння

програмового матеріалу та формування у майбутніх біологів, екологів і вчителів біології та здоров'я людини уявлень про сутність й засоби суттєвого впливу на людину, механізми захисту від нього, а також здатності самостійно й коректно аналізувати чисельні психосоціальні явища людського життя, викладачі пропонують здобувачам освіти різноманітні форми самостійної роботи як для підготовки до семінарських і практичних занять з дисципліни, так і для опрацювання питань, що винесено на самостійне вивчення.

Проблеми організації самостійної роботи (СР) здобувачів вищої освіти досліджували П. Підкасистий, А. Степанюк, І. Мороз, Г. Жирська, В. Оніпко, А. Бугра, О. Коновал, Н. Грицай, І. Зарішняк, Л. Морозова та ін. Зокрема, А. Бугра, О. Коновал зауважують, що одним із головних завдань дидактики вищої школи є «навчити студентів самостійно вчитися, опановувати нові знання, сформувати в них потребу в самоосвіті, розвинути високий рівень самоконтролю і самооцінки». Дослідники наводять таке визначення СР: це «навчальна діяльність студента з виконання завдань викладача або за власним бажанням, що спрямована на закріплення, розширення та поглиблення отриманих знань, а також на засвоєння нового матеріалу без сторонньої допомоги» [1, с. 4]. У широкому розумінні СР здобувачів освіти присутня в усіх формах навчальних занять, а отже, завдання викладача полягає в активізації цієї діяльності, керуванні нею, створенні для неї найсприятливіших умов завдяки комплексу організаційно-педагогічних заходів. У вузькому ж розумінні СР студентів – це один із видів навчальних занять, специфікою яких є навчання здобувача освіти за відсутності викладача. Згідно з Положенням про організацію освітнього процесу в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара, «самостійна робота здобувачів вищої освіти є формою організації освітнього процесу, мета якої – забезпечити оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від основних видів навчальних занять» [7, с. 20].

Зокрема І. Томаз характеризує СР як креативну діяльність усіх учасників освітнього процесу, що спрямована на оволодіння здобувачами освіти знаннями, підкреслюючи, що для її ефективності важливою є методична й організаційна робота викладача [10, с. 332]. Натомість І. Зарішняк наголошує на потребі в організації викладачем методичної складової частини СР студентів, зокрема під час проведення занять за методом кейс-стаді [3]. Авторка підкреслює, що будь-яка СР студентів (аудиторна і позааудиторна) має певну організацію, що побудована так, щоб навчально-пізнавальна діяльність здобувачів освіти сприяла оволодінню ними матеріалом навчального предмета без безпосередньої участі викладача – лише за цих умов буде забезпечено найкращий результат.

Водночас О. Лаврентьєва зауважує, що на сучасному етапі розвитку вищої освіти викладачі застосовують понад 160 видів і форм СР, типологія яких найчастіше залежить від зовнішніх ознак. Виділяють такі класифікації СР за: дидактичною метою; змістом; характером і рівнем навчально-пізнавальної діяльності студентів; ступенем самостійності; місцем проведення; використаними засобами; ступенем регламентації й контролю з боку викладача тощо [4, с. 73]. На думку Л. Морозової, найдоцільнішою, з огляду на завдання вищої школи, є класифікація П. Підкасистого, який виділяє відтворювальні за зразком, реконструктивно-варіативні, евристичні (частково-пошукові) і дослідницькі (творчі) типи СР [5, с. 156].

Окрім того, О. Лаврентьєва зазначає, що традиційними для ЗВО формами СР студентів є підготовка до аудиторних занять (індивідуальна чи в складі групи студентів), контрольна самостійна робота з можливістю консультування викладачем, а також проміжні варіанти керованої СР з такими характеристиками, як-от: підвищена самостійність студента, індивідуалізація, регламентація, розширені консультативна підтримка і спектр форм організації (індивідуальна, парна, групова, колективна), упровадження новітніх дидактичних засобів. Причому авторка зауважує, що «нині провідні науковці (І. Бендера, І. Богданова, А. Вербицький, Н. Волкова, М. Кларин, Н. Ничкало, В. Пінчук, Є. Полат, О. Пометун, С. Сисоєва та ін.) констатують тенденцію до адаптації форм організації самостійної роботи до сучасних технологій навчання, що ґрунтуються на педагогіці співробітництва. Серед них варто виділити такі інноваційні форми

самостійної роботи: симпозіум, круглий стіл, огляд знань, презентація проєкту, сесії із застосуванням нестандартних навчальних ситуацій, що моделюють професійну діяльність тощо» [4, с. 72–73].

Підсумовуючи, варто зазначити, що в науковій літературі представлено численні дослідження особливостей організації СР студентів, класифікацій типів, видів і форм СР, засобів, методів і прийомів її здійснення, а також форм контролю і самоконтролю результатів СР студентів різних напрямів освіти під час вивчення обов'язкових дисциплін. Водночас залишається мало дослідженим питання щодо форм СР саме майбутніх фахівців у сфері середньої освіти (біологія та здоров'я людини), біології, екології, зокрема в процесі викладання фахових вибіркових дисциплін.

Мета дослідження – проаналізувати педагогічний досвід застосування різних форм самостійної роботи у викладанні курсу «Біосоціальний аналіз особливостей антропогенезу», висвітлити види завдань, які є найбільш ефективними для опанування дисципліни студентами магістратури.

Експериментальна частина дослідження була проведена на базі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара протягом 2020–2021, 2021–2022, 2023–2024, 2024–2025 навчальних років, коли студентами магістратури для вивчення було обрано дисципліну «Біосоціальний аналіз особливостей антропогенезу». Експериментом було охоплено 47 здобувачів вищої освіти, що навчалися за спеціальностями: 014. Середня освіта, ОП «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)»; 016.01. Спеціальна освіта (Логопедія), ОП «Спеціальна освіта», 091. Біологія, ОП «Біосистеми та ландшафтний дизайн», 101. Екологія, ОП «Екологія». Зауважимо, що освітній процес в університеті відбувається в змішаному форматі, а заняття з вибіркових дисциплін – онлайн на платформі Office 365 у синхронному й асинхронному режимах за допомогою програми MS Teams (університет має ліцензію на пакет Microsoft Office 365 A1 Plus for Faculty).

Навчальними планами для студентів усіх спеціальностей університету для опанування будь-якої вибіркової дисципліни виділено 150 годин / 5 кредитів, причому навчальний час студента розподілено в співвідношенні 1/3 (54 години) аудиторного навантаження; 2/3 (96 годин) самостійної роботи. Робочою програмою ВК «Біосоціальний аналіз особливостей антропогенезу» 60 годин СР виділено для засвоєння програмового матеріалу з розділу 1 «Біологічна основа схильності людини до навіювання, віри в явища магії, анімізму, релігії, “надчуттєвого” сприйняття, пророцтв, ясновидіння й антиципації» і 36 годин – з розділу 2 «Маніпулювання та захист від нього» [8]. Отже, більша частина навчального часу студента припадає на самостійне опрацювання матеріалу, а опанування дисципліни можливе лише через виконання й оцінювання завдань для СР, яка реалізується в аудиторній та позааудиторній формах організації.

Нами розроблено комплекс завдань різних типів для СР здобувачів освіти: на відтворення знань, реконструктивно-варіативні, частково-пошукові та дослідницькі. Значну увагу під час вивчення дисципліни приділено практичним і семінарським заняттям, на яких студенти активно обговорюють питання (аудиторна форма СР) щодо причин збереження в популяціях сучасного людства реліктового світогляду, біологічної основи схильності людини до навіювання (біологічний, психологічний і соціальний системні блоки), напрямів формування світогляду, з'ясовують як різні психічні стани впливають на викривлення світосприйняття, що таке змінені стани свідомості, які існують засоби введення в ці стани, зокрема явище й можливості гіпнозу тощо. Відтак левову частку навчального часу здобувачів освіти займає підготовка до занять (позааудиторна форма СР). План кожного семінару містить питання, що були пояснені на лекціях, а також ті, що винесені для самостійного опрацювання.

Студенти самі обирають питання для підготовки виступу на занятті (реалізація індивідуалізації навчання). Якщо в процесі вони користуються лише конспектами лекцій і наданими викладачем мультимедійними презентаціями, то виконують завдання на відтворення знань (за зразком), що сприяє накопиченню опорних знань, осмисленню, усвідомленню та відтворенню вже відомих

понять і положень. Якщо ж студенти після опрацювання навчальних матеріалів, наданих лектором, опрацьовують питання, знаходячи інформацію в додатковій літературі, вони виконують завдання реконструктивно-варіативного типу. Причому самостійна пізнавальна діяльність студентів дає змогу поєднати нові факти з уже відомими, що сприяє засвоєнню базових умінь і навичок. Завдання частково-пошукового типу передбачають опрацювання тих питань програми, які запропоновані для самостійного вивчення, – як аналіз рекомендованої додаткової літератури, так і самостійний пошук наукових джерел з обраної для підготовки доповіді проблематики. Пізнавальна активність студентів сприяє поглибленому розумінню досліджуваних процесів і явищ, що дає змогу сформулювати проблему, запропонувати план її розв’язання, відтак – готує студентів до виконання завдань творчого характеру. Варто також зазначити, що останнім часом здобувачі освіти здійснюють пошук матеріалів для доповідей за допомогою програм ШІ. Суттєвим недоліком знайденої в такий спосіб інформації часто є відсутність її критичного аналізу.

Багатим на пошук наукових джерел є практичні заняття, присвячені дослідженню навіювання (сугестії) як процесу та психологічного явища, його видів. Низка питань розглядається після самостійного осмислення студентами інформації стосовно механізмів і теорій сну та сновидінь, виникнення й розвитку анімізму, спиритизму, теософії, екстрасенсорики, парапсихології, «таємних» знань та подальшої підготовки доповідей-презентацій з цих питань. Поглиблений аналіз та обговорення перелічених «явищ» дає змогу виявити їхню «штучність» і маніпулятивну сутність [11, с. 72–73].

Отриманий у результаті самостійного пошуку матеріал трансформується студентом через синтез отриманої інформації з конспектом лекцій і власним життєвим досвідом. Наприклад, у плані практичного заняття «Особливості здійснення сугестивного впливу в інтернеті» наявні питання щодо реалізації сугестії в таких жанрах, як комп’ютерні ігри, медіавіруси, блоги. У ході дискусії студенти, які не цікавляться комп’ютерними іграми, наводили описані в науковій літературі та знайдені в інтернет-джерелах факти, що підтверджують можливість здійснення маніпулятивного впливу на гравців, а ті студенти, які періодично чи постійно грають у комп’ютерні ігри, – аргументи з власного досвіду проти цього твердження, після чого вся група обмірковувала й аналізувала всю інформацію. Наприкінці заняття разом дійшли висновку щодо наявності, більшою чи меншою мірою, сугестивного впливу на психіку «споживачів інтернету» через комп’ютерні ігри й інші інтернетівські жанри. Отже, такі семінари-дискусії вимагають виконання СР не лише у вигляді ретельної індивідуальної підготовки студентів у позааудиторний час, а й співпрацю здобувачів на самому семінарі – в останньому випадку реалізуються колективна, парна чи групова аудиторна форми СР.

Тестування як одна з форм контролю виконання СР характеризується поліфункціональністю. Окрім власне функції контролю, що полягає в з’ясуванні рівня знань, умінь і навичок окремих студентів, результати тестування групи загалом дають змогу виявити прогалини у знаннях і внести корективи в освітній процес із дисципліни для їх усунення (корегувальна функція). Навчальна функція тестів реалізується під час роботи здобувачів освіти з навчальними матеріалами та тренувальними тестами.

Освітній процес з дисципліни «Біосоціальний аналіз особливостей антропогенезу» передбачає доступ студентів до бази тестових завдань, з якими вони працюють у режимі практики, повторюючи програмовий матеріал із певних розділів курсу. Так само здійснюється і освітня функція тестів, і функція самоконтролю знань студента. Після закінчення роботи над розділом викладач проводить перевірку рівня засвоєння знань і досягнення зазначених у робочій програмі дисципліни результатів навчання шляхом тестування в програмі MS Forms. До складу тесту входять різноманітні за структурою тестові завдання, які зараховуємо до різних типів залежно від рівня навчально-пізнавальної діяльності студентів. Так, до СР за зразком зараховуємо типові тестові завдання з однією (табл. 1, завд. 1.1–1.2) або декількома правильними відповідями з множини запропонованих (завд. 1.3–1.4). Завдання відкритої форми з короткою відповіддю (завд. 1.5), у яких потрібно вписати терміни, що відповідає визначенням, також є

завданнями на відтворення, оскільки розумова діяльність студента спрямована на розпізнавання об'єкта, предмета чи явища, яке він вивчає. Тестові завдання на встановлення правильної відповідності чи послідовності (завд. 1.6–1.7) є реконструктивно-варіативними, оскільки для їх розв'язання необхідним є перетворення, реконструкція, узагальнення раніше здобутих знань, умінь і навичок, що допомагають встановити причиново-наслідкові зв'язки.

Таблиця 1

Приклади тестових завдань для контролю самостійної роботи студентів і виявлення рівня засвоєння знань і умінь із дисципліни «Біосоціальний аналіз особливостей антропогенезу»

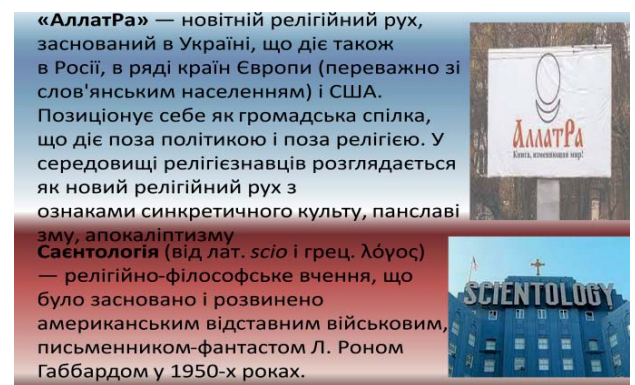
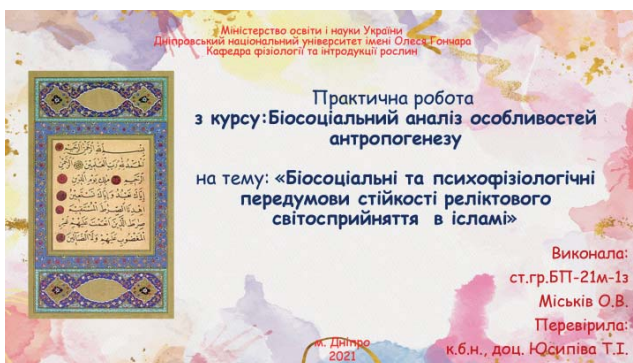
1. У чому полягає відмінність ритуалів людей від ритуалів тварин?							
а) виконання ритуалів підвищує ефективність діяльності, особливо в умовах невизначеності							
б) виконання ритуалів додає впевненості в собі							
в) ритуали базуються на уяві, образному мисленні й можуть усвідомлюватися							
г) для виконання ритуалів важливі наслідувальна та імітаційна поведінка							
2. Обряди, пов'язані з вірою в здатність людини надприродним шляхом впливати на інших людей, тварин, явища природи, а також на уявних духів і богів, – це:							
а) спиритизм		б) релігія		в) теософія		г) магія	
3. До комплексу психологічних адаптацій, які забезпечували виживання гомінід, належать:							
а) зростання в ході еволюції тварин ролі дистантних аналізаторів							
б) становлення балансу між процесами гальмування та збудження в нервовій системі							
в) орієнтація людини на поведінку інших членів групи							
г) зростання в ході еволюції тварин резервної кількості нервових елементів							
4. Оберіть соціальні знаряддя впливу на психіку людини:							
а) невпевненість у собі		б) віра в авторитет			в) азартність		
г) потреба в самореалізації		д) совість			е) потреба у визнанні		
5. Мовний, словесний вплив на психіку людини, який змінює її поведінку, душевний або фізіологічний стан – це _____.							
6. Установіть відповідність між видами помилкового сприйняття речей або явищ та характеристиками, які їм відповідають:							
Вид		Характеристика					
1	афективні	А	суб'єктивність сприйняття, пов'язана з помилковим сприйняттям змісту висловів певних людей				
2	вербальні	Б	помилки сприйняття, викликані зниженням тону психічної діяльності та загальною пасивністю				
3	парейдолічні	В	суб'єктивність сприйняття, для виникнення якої не потрібна жодна реальна підстава, вона є внутрішнім результатом викривленої роботи нервової системи				
4	галюцинації	Г	помилки сприйняття, зазвичай зумовлені страхом чи тривогою				
		Д	суб'єктивність сприйняття, коли відповідні образи спрямовуються не у зовнішній, а у внутрішній простір				
7. Розташуйте послідовно дії людини стосовно активного захисту від маніпулювання:							
А	нанести психологічний удар		А	Б	В	Г	Д
Б	зробити вигляд ніби не розумієш, що тобою маніпулюють	1					
В	прийняти рішення викрити маніпулятора та спровокувати відкритий конфлікт	2					
		3					
Г	почати зустрічну гру з несподіваною зміною ситуації, яка демонструє власну перевагу	4					

Найактуальнішим для формування матеріалістичного світогляду молоді є з'ясування біологічних і психологічних передумов виникнення релігії. Як зазначено [2], «справжня освіта покликана дати громадянам засоби орієнтації у сучасному світі. Ці засоби не виходять за межі освіченого розуму та здобуті ним у ході тривалої історії, інтелектуальних зусиль багатьох поколінь учених. Натомість релігійні уявлення про світ ґрунтуються на вірі в певні сакральні положення, що не можуть бути перевірені в принципі».

Робочою програмою курсу «Біосоціальний аналіз особливостей антропогенезу» в межах теми 1.6 «Біологічні, психологічні та соціальні причини появи і становлення світових релігій» передбачено виконання проєкту «Біосоціальні та психофізіологічні передумови стійкості реліктового світосприйняття у різних народів та у представників різних верств населення Землі». Це завдання СР дослідницького типу, оскільки вимагає від здобувачів уміння проаналізувати проблемну ситуацію, продумати план дій, зібрати наукові факти, обміркувати здобуту інформацію та створити якісно новий продукт у формі оригінального проєкту, що неможливо без творчого креативного підходу до роботи. Завдання зі створення проєкта студенти виконують після попереднього вивчення тем 1.1–1.5: «Еволюція психічного сприйняття і світогляду в антропогенезі. Напрями формування світогляду»; «Сугестія. Біологічна основа схильності людини до навіювання»; «Біологічні, психологічні та соціальні причини «віщих» снів. Навіювання і гіпноз»; «Здатність складних систем передбачати власне майбутнє як загальна властивість матерії. Антиципація. Ясновидіння і пророцтва»; «Біологічні, психологічні й соціальні причини виникнення та збереження магічно орієнтованого світогляду в сучасних культурних шарах». Проєктна робота необхідна для досягнення майбутніми магістрами таких результатів навчання за дисципліною, як:

- знати біопсихологічні й соціальні причини виникнення та збереження магічно орієнтованого світогляду, віри в релігію, «віщі» сні, екстрасенсорику, «таємні знання» й парапсихологію, анімізм, спіритизм і теософію;
- застосовувати знання біосоціальних і психологічних основ формування світосприйняття для пояснення причин аномальних явищ та корекції світогляду дітей і дорослих [8].

Свої проєкти здобувачі освіти представляють на практичному занятті у вигляді презентації-доповіді за допомогою програми MS SharePoint (рис. 1). Після захисту кожної роботи викладач ініціює обговорення представлених студентами результатів і дискусію щодо повноти розкриття теми та наведених у доповіді положень, ілюстрацій, висновків. Наприкінці заняття студенти спільно з викладачем оцінюють всі проєкти за критеріями, що наведені в методичних вказівках до виконання завдання. Отже, створення проєктів надає можливість студентам проявити власну індивідуальність, творчу самостійність, продемонструвати здатність до розв'язання практичних завдань на основі синтезу теоретичних знань і власного досвіду, відтак успішне виконання таких творчих завдань дає змогу досягти програмних результатів навчання за дисципліною.

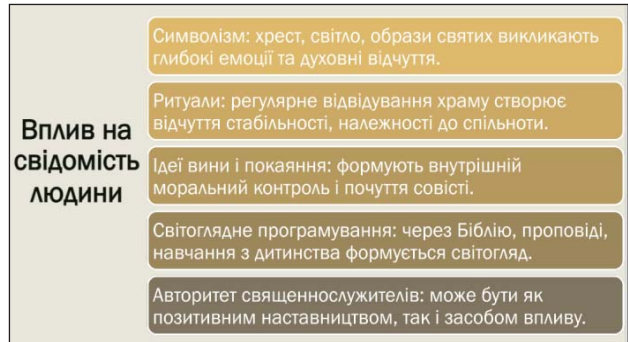
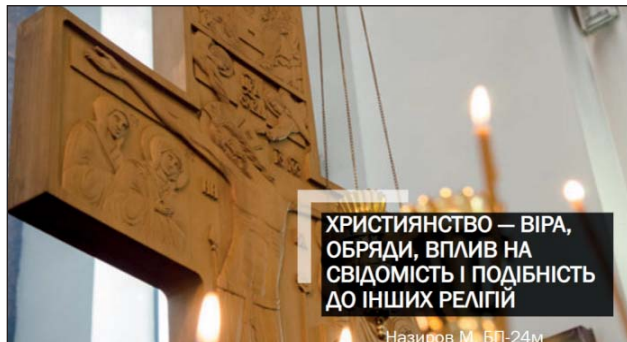
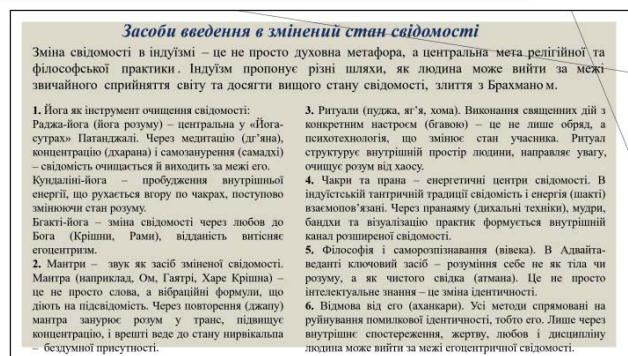

Рис. 1. Фрагменти презентацій «Біосоціальні та психофізіологічні передумови стійкості реліктового світосприйняття у різних народів та у представників різних верств населення Землі»

Аналіз результатів семестрового контролю (рис. 2) свідчить, що успішність студентів з курсу «Біосоціальний аналіз особливостей антропогенезу» становить 100 %, а якість успішності – 87,3 %. Більшість здобувачів освіти (31 із 47, 66 % від усіх студентів) продемонстрували високий рівень знань, умінь і навичок із дисципліни, 10 студентів (21,3 %) – достатній, лише 6 студентів (12,7 %) – середній.

Отже, проведене дослідження підтверджує важливість самостійної роботи студентів для якісного засвоєння навчального матеріалу. Розроблений нами комплекс завдань різних типів (на відтворення знань, реконструктивно-варіативних, частково-пошукових і дослідницьких) для СР здобувачів освіти сприяє розвитку їх творчого потенціалу та критичного мислення, активізації процесу навчання через самоосвіту, стимулює студентів до креативного розв'язання поставлених завдань, формує їх активну життєву позицію. Найцікавішими для здобувачів освіти й найпродуктивнішими для опанування ними курсу виявилися завдання пошукового й творчого характеру, оскільки вони мотивують до поглибленого пізнання психосоціальних явищ людського життя та причин збереження реліктового сприйняття в різних верств сучасного людського суспільства, стимулюють до самостійного пошуку джерел інформації щодо винесених на обговорення на семінарі питань, а також до подальшої активної участі в дискусії в аудиторії чи на онлайн-занятті. Більшість студентів вважає запропоновані види і форми організації СР високо-ефективними для засвоєння програмового матеріалу, які після самостійної підготовки забезпечують досить поглиблене розуміння вивчених тем і дають змогу під час дискусії на заняттях поділитися цікавою інформацією і власним досвідом, проявити свою ерудицію, виявити різні аспекти обговорюваної проблеми, що збагачує освітній процес із дисципліни «Біосоціальний аналіз особливостей антропогенезу».

Обов'язковим і важливим компонентом навчального процесу є систематичний контроль за виконанням завдань для СР, який здійснюють як лектор, так і самі студенти (самоконтроль), для чого розроблено комплекс тестових і письмових завдань. Викладач постає не лише організатором СР студентів, розробником завдань і контролером. Зростає його роль консультанта і радника, а підтримання постійного зворотного зв'язку від здобувачів освіти до науково-педагогічного

працівника дає змогу в разі потреби своєчасно коригувати процес здобування знань. Постійне застосування інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) навчання осучаснює освітній процес і надає можливості для розширення традиційного арсеналу засобів, способів і форм СР студентів.

Рис. 2. Рівні сформованості загальних і спеціальних компетентностей студентів за результатами вивчення дисципліни «Біосоціальний аналіз особливостей антропогенезу», %

Таким чином, раціональна організація самостійної роботи студентів забезпечує опанування ними матеріалу курсу «Біосоціальний аналіз особливостей антропогенезу», що не лише становить базу для засвоєння студентами знань із еволюційного минулого роду *Homo L.*, а й слугує ефективним засобом формування в майбутніх освітян, біологів, екологів професійних компетентностей, володіння якими є необхідним для формування матеріалістичного світогляду дітей і молоді.

Використані літературні джерела

1. Бугра А. В., Коновал О. А. Методика самостійної роботи студентів: навч.-метод. посіб. Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. 124 с.
2. Громадяни України. Відкритий лист І. Вакарчуку стосовно клерикалізації шкільної освіти. 31.12.2009. URL: <https://maidan.org.ua/arch/arch2010/1262212206.html>.
3. Зарішняк І. М. Організація самостійної роботи студентів під час використання методу ситуаційних вправ. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 17(1). С. 65–68. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-17-1-13>.
4. Лаврентьєва О. О. Особливості організації самостійної роботи майбутніх учителів природничих дисциплін. У: Теорія і практика організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів: монографія / за ред. проф. О. А. Коновала. Кривий Ріг: Книжкове вид-во Киреєвського, 2012. С. 66–93.
5. Морозова Л. Організація самостійної роботи студентів у закладах вищої освіти України. *Український педагогічний журнал*. 2024. № 4. С. 152–162. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-152-162>.
6. Огінова І. О., Пахомов О. Є. Теорія еволюції (системний розвиток життя на Землі): підруч. Дніпро: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 2012. 540 с.
7. Положення про організацію освітнього процесу у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара. Затверджено рішенням вченої ради ДНУ від 29.08.2024, протокол № 1. Дніпро: ДНУ, 2024. 37 с. URL: <http://repository.dnu.dp.ua>.

8. Робоча програма навчальної дисципліни 2-014-5-1 «Біосоціальний аналіз особливостей антропогенезу». Розробник: Юсипіва Т. І. Дніпро: Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. 9 с. URL: <http://repository.dnu.dp.ua>.
9. Сільвейстр А. Формування природничо-наукового світогляду у майбутніх учителів хімії і біології в курсі фізики. *Scientific issue of education, knowledge, law and management*. 2015. № 1(9). С. 252–265.
10. Томаз І. Самостійна робота – запорука ефективності дистанційного навчання. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2019. Вип. 44. С. 323–344.
11. Юсипіва Т. І. Роль і місце дисципліни «Біосоціальний аналіз антропогенезу» в системі професійної підготовки майбутнього вчителя біології. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXVI Каришинські читання): матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 30–31 трав. 2019 року)*. Полтава: Астроя, 2019. С. 337–339.

References

1. Buhra, A. V., & Konoval, O. A. (2014). Metodyka samostiinoi roboty studentiv [Methods of independent work of students]. Kryvyi Rih. [in Ukrainian].
2. Hromadianskyi Ukrainy: Vidkrytyi lyst I. Vakarchuku stosovno klerykalizatsii shkilnoi osvity. 31.12.2009 [Citizens of Ukraine: An open letter to I. Vakarchuk concerning the clericalization of school education]. Retrieved from: <https://maidan.org.ua/arch/arch2010/1262212206.html> [in Ukrainian].
3. Zarishniak, I. M. (2019). Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv pid chas vykorystannia metodu situatsiinykh vprav [Organization of students' independent work during the use of the situation management method (case study)]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative Pedagogy*, 17(1), 65-68. [in Ukrainian].
4. Lavrentieva, O. O. (2012). Osoblyvosti orhanizatsii samostiinoi roboty maibutnikh uchyteliv pryrodnychkh dystsyplin. [Peculiarities of organizing independent work of future teachers of natural sciences]. *Teoriia i praktyka orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv – Theory and practice of organizing independent work of students of higher educational institutions*. P. 66-93. Kryvyi Rih. [in Ukrainian].
5. Morozova, L. (2024). Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [Organization of independent work of students in higher education institutions of Ukraine]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 4, 152-162.
6. Ohinova, I. O., & Pakhomov, O. Ye. (2012). Teoriia evoliutsii (systemnyi rozvytok zhyttia na Zemli) [Theory of evolution (systemic development of life on Earth)]. Dnipro. [in Ukrainian].
7. (2024). Polozhennia pro orhanizatsiiu osvitnoho protsesu u Dniprovskomu natsionalnomu universyteti imeni Olesia Honchara. Zatverdzheno rishenniam vchenoi rady DNU vid 29.08.2024, protokol № 1 [Regulation on the organization of the educational process at Oles Honchar Dnipro National University]. Dnipro, 37 p. Retrieved from: <http://repository.dnu.dp.ua> [In Ukrainian].
8. Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny 2-014-5-1 «Biosotsialnyi analiz osoblyvostei antropohenezu» [Syllabus of the academic course 2-014-5-1 “Biosocial analysis of the peculiarities of anthropogenesis”]. Dnipro, 9 p. Retrieved from: <http://repository.dnu.dp.ua> [in Ukrainian].
9. Silveistr, A. (2015). Formuvannia pryrodnycho-naukovoho svitohliadu u maibutnikh uchyteliv khimii i biolohii v kursy fizyky [Formation of a natural-scientific worldview of future teachers of chemistry and biology in the physics course]. *Scientific issue of education, knowledge, law and management*, 1(9), 252-265.
10. Tomaz, I. (2019). Samostiina robota – zaporuka efektyvnosti dystantsiinoho navchannia [Self-learning the key to distance learning efficiency]. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky – Scientific notes of the pedagogical department*, 44, 267-277.
11. Yusyypiva, T. I. (2019). Rol i mistse dystsypliny «Biosotsialnyi analiz antropohenezu» v systemi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia biolohii [The role and place of the course “Biosocial Analysis of the Peculiarities of Anthropogenesis” in the system of professional training of future biology teachers]. *Metodyka navchannia pryrodnychkh dystsyplin u serednii ta vyshchii shkoli – Methodology of teaching natural sciences in secondary and higher education (XXVI Karyshyn Readings): III Int. science and practice conf. Poltava*, 337-339. [in Ukrainian].

Yusypiva Tetiana,

Candidate of Biological Sciences, Associate Professor,
Dnipro, Ukraine

**FORMS OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS WHEN STUDYING COURSE
“BIOSOCIAL ANALYSIS OF PECILIARITIES OF ANTHROPOGENESIS”**

Summary.

The article reveals the methodological aspects of using various forms of students' independent work to master the program content of the course “Biosocial Analysis of the Peculiarities of Anthropogenesis”. A system of tasks of different types has been developed for independent study, including tasks aimed at the reproduction of knowledge, reconstructive-variative tasks, partially search-based tasks, and research-oriented tasks.

The study shows that tasks of a search and creative nature were the most engaging for students and the most effective for mastering the course content. Such tasks motivate students to gain a deeper understanding of psychosocial phenomena of human life and the reasons for the persistence of relict forms of perception in different strata of modern society. They also stimulate independent searching for information sources on topics proposed for seminar discussions and encourage active participation in classroom or online discussions.

The importance of systematic teacher supervision of students' independent work is emphasized, as well as the need to maintain continuous feedback between students and academic staff in order to timely adjust the learning process. It was found that the majority of students consider the proposed forms of organizing independent work to be highly effective for mastering the program material. Independent preparation provides a sufficiently deep understanding of the studied issues and enables students to share interesting information and personal reflections during classroom discussions, demonstrate erudition, and identify various aspects of the problems under consideration. This, in turn, enriches the study of the course “Biosocial Analysis of the Peculiarities of Anthropogenesis”.

Keywords: *student independent study; reproduction of knowledge tasks; reconstructive-variative tasks; partially search-based tasks; research projects; materialistic worldview; human origin; human evolution.*

Прийнято 5 листопада 2025 року. Затверджено 28 листопада 2025 року